

Filosofiske samtaler på korøvelsene

Av Øyvind Olsholt

Hvorfor filosofere på korøvelsene?

Dette spørsmålet dukket opp ganske tidlig i prosjektet. Ett problem er tidsnøden. Det er allerede dårlig med tid på korøvelsene. Hvordan skal man få presset inn enda en aktivitet i den korte tiden man har til rådighet? Og hvorfor skal man gjøre det? Det er ikke opplagt hvorfor filosofiske samtaler er relevante på korøvelsen. I et kor skal barna lære salmer og sanger, de skal lære seg å synge rent og flerstemt, de skal lære pusteøvelser og sangteknikk, og de skal lære seg tekster utenat. Hvorfor skal de i tillegg lære seg å sitte i ring og filosofere? Om hva? Hadde ikke dette passet bedre på konfirmantleir? Hva er egentlig forbindelsen mellom filosofiske samtaler og barnekor i kirken?

For det første: Der barn er samlet, vil det alltid være et vell av tanker i omløp: det snakkes hele tiden, det stilles spørsmål, det påstås, det innvendes, det anbefales, det vurderes, det spøkes, og innimellom reflekteres og grubles det litt også. Barn er kommunikative, undersøkende og nysgjerrige, også på det som skjer på korøvelsen. De kan for eksempel lure på hvorfor de skal synge akkurat denne sangen, eller hva dét ordet egentlig betyr, eller hvorfor de må lære vers utenat. Den voksne har ikke alltid gode svar, men hvorfor skal det alltid være slik at den voksne sitter på svarene? Det er jo ikke slik at hvis barna ikke synger godt nok, så synger vi for dem. Det er de som skal synge, ikke vi. Så også i den filosofiske samtalen: Barna kan tenke selv, derfor er det de som skal komme med svar, vi skal ikke tenke for dem. Så hvis interessante spørsmål dukker opp på korøvelsene, hvorfor ikke ha en kort filosofisk samtale hvor barna får prøve ut sine egne svar?

Akkurat som barna synger med den stemme de har, lar vi i samtalen barna tenke og ordlegge seg slik det er naturlig for dem uten at vi retter på dem. Og akkurat som alle kan være med i koret, ikke bare de med spesiell musikalsk begavelse, kan alle være

med i samtalen, ikke bare de «flinke» barna, de som resonnerer «voksent». Og akkurat som koret tar mål av seg til å utvikle barns musikalske forståelse og ytelse, prøver vi gjennom samtalen å utvikle barnas tenkning, hjelpe dem til å uttrykke seg bedre, støtte dem til å fatte bedre valg og til å utvikle sin dømmekraft. Korsang og filosofi har det til felles at de vil styrke barnet i dets indre vekst. Filosofering med utgangspunkt i tekstdelen av kirkemusikken

Tekster er en viktig del av korøvelsene. Stort sett er det jo tekst som skal synges: salmer, bibelvers og andre sangtekster. Tekstene betyr som regel noe, de er meningsbærende, de er ikke bare lyder som tilfeldigvis klinger godt sammen med tonene, de har noe de vil si oss. Andre ganger er det mer uklart hva meloditeksten uttrykker. Uansett er det en god idé å samtale med barna om tekstene. Dette kan skje før barna har blitt kjent med sangen, mens de er iferd med å øve den inn, eller senere.

Målet med samtalen er å gjøre teksten forståelig gjennom å begrunne, problematisere og ta stilling til det teksten påstår. Å forstå teksten – å ha innsett hva den handler om og hva den ikke handler om – kan føre til at barna viser større deltagelse og innlevelse i korsangen, at de gir mer av seg selv i sangen fordi de nå «begriper» hva de synger. Ikke bare det, de har selv vært med på å resonnerer seg frem til begripelsen av teksten.

Ellers må vi erkjenne at filosofen og musikeren lever i to forskjellige verdener. Filosofiens viktigste medium er rasjonaliteten, dvs. tanker uttrykt gjennom språkliggjort fornuft. Musikkens hovedkanal er følelsene, intuisjonen og forestillingsevnen. Men disse to verdener står ikke fjernere fra hverandre enn at den ene kan påvirke den andre dersom vi bare gir dem sjansen til å møtes. Musikk kan påvirke måten vi tenker på, og tenkning kan virke inn på måten vi oppfatter musikken på, måten vi fremfører den på, i hvilken grad vi lever oss inn i musikken. I en samtale vi hadde med en

gruppe barn i på en av kurshelgene våre snakket vi for eksempel om teksten i sangen Måne og sol. Den handler bl.a. om å takke Gud for å ha skapt himmel og jord og for at Jesus sto opp fra de døde. Men hva er viktigst spurte vi: å takke for himmel og jord eller for at Jesus stod opp? Etter å ha jobbet med ulike svar fra barna på dette vanskelige spørsmålet, spurte vi til slutt om de var blitt noe klokere. «Nei,» mente en jente, «for hvis ikke vi kan gi en forklaring på versene, hvordan kan vi da kjenne sangen?» En annen jente sa: «Men jeg kan jo sangen og synger den, men kan ikke svare på spørsmålet!» Det første barnet betraktet spørsmålet fra tankens ståsted, det andre fra musikkens ståsted. Et herlig dilemma!

I en annen samtale vi hadde med en gruppe barn på korøvelse ble det påstått at Olav den Hellige var så kristen at han drepte alle som ikke var kristne. Dette var en dristig påstand som slett ikke alle var enige i. Diskusjonen som fulgte viste at det var et stort behov for klargjøring av hva det egentlig vil si å være kristen. Etter en slik bevisstgjørende oppklaringsrunde virker det sannsynlig at barna vil stå bedre rustet til å leve seg inn i tekster med et kristent budskap, de vet nå bedre hva det til syvende og sist handler om, at det å være kristen faktisk kan være et spørsmål om liv og død, om å leve og la leve, eller leve og å la dø.

Det er forskjell på åpenbaringstekster og andre typer tekster. Andre tekster kan ta feil, være unøyaktige, subjektive osv. Åpenbaringstekster, derimot, tar pr. definisjon ikke feil. Hvis vi her får problemer med å gi mening til teksten, må vi lete etter feil i vår egen tolkning. Eventuelt kan vi kritisere oversettelsen. I filosofisk samtale forsøker imidlertid å lese enhver tekst slik den fremtrer for oss her og nå. Vi løsriver den for et øyeblikk fra dens «opphøyethet» og prøver å gi mening til den som om den var en «vanlig» tekst. På den måten får vi bl.a. frem hvilke premisser vi må anta for å kunne forstå teksten.

Det er ikke det at filosofene er uærbødige i sin omgang med hellige tekster. Det er mer det at vi forsøker å behandle alle tekster med den samme ærbødige oppmerksomhet. I filosofien gjør vi et poeng av å ta alle tekster like alvorlig, vi tenker at enhver tekst har noe viktig å si oss. Hvis vi ikke klarer å gi mening til en tekst, må vi prøve en gang til, ikke bare hoppe videre til neste tekst. Vi vil med andre ord motvirke tendensen til en «bruk og kast-mentalitet» som vi ofte ser hos barn (og voksne)

når et materiale – en tekst, et bilde, et musikkstykke osv. – har mistet nyhetens interesse. I et åndelig perspektiv er det viktig å motarbeide en slik tendens for ellers blir vi lett ofre for våre umiddelbare tilbøyeligheter. Og det er hverken barna, musikken eller filosofien tjent med.

Vi tenker derfor at det å arbeide med tekst i filosofiske samtaler på korøvelsene kan være et godt tiltak for å knytte barna sterkere til hverandre og til aktiviteten. Det å tilhøre et kirkekor kan som en følge av dette oppleves som mer relevant fordi den filosofiske samtalen taler direkte til et ungt og moderne sinn, et sinn som rives mellom hellig gudstro og profan sekularitet. Ikke behøver samtalen å ta så lang tid heller. Ti-femten minutter kan være nok når både barn og korleder er hundre prosent tilstede i det som uttrykkes.

Vårt første filosofisk samtale-kurs

Vi skal nå fortelle hvordan det gikk da filosofisk samtale sto på programmet på prosjektets første helgekurs (Lillehammer, januar 2007). Et av prosjektmålene var jo å «utvikle kurs for voksenledere i metoden filosofisk samtale for barn og ungdom til bruk i trosopplæring». Deltagerne var medlemmer av Ung kirkesang. De fleste var korledere, noen var kantorer. Flesteparten var ungdommer. Et hovedformål med kurset var å sette deltagerne istand til selv å begynne å lede filosofiske samtaler med korbarna.

Kursingen besto av to typer aktiviteter:

- deltagelse i filosofiske samtaler med utgangspunkt i bibeltekster
- øvelser/gruppearbeid for å trene spesifikke samtalegrep/tenkeferdigheter

I samtalene delte vi inn deltagerne i to grupper som ble ledet av hver sin filosof. Vi åpnet den første samtalen med å lese høyt fortellingen om Moses som slår på berget med staven slik at det strømmer frem vann ¹. I den andre samtalen leste vi om Jesus som helbreder den syke ved Betesda ². I begge samtalene leste vi bibelversene to ganger rett etter hverandre for å få med oss så mange detaljer og så mye av strukturen i narrativet som mulig. Etter dette inviterte vi deltagerne til å foreslå spørsmål til teksten. Vi skrev ned alle spørsmålene og behandlet ett av gangen.

To spørsmål til den siste teksten lød: «Var det flere mirakler på Jesu tid enn idag?» og «Var det galt av Jesus å be mannen om å bryte sabbaten?» Dette var to vidt forskjellige spørsmål, det ene dreide seg om overnaturlige hendelser og historisk bevissthet, det andre om etikk. Før vi gikk igang med å svare på spørsmålene, forsøkte vi å «dissekere» dem. Vi spurte: Hvordan tolker dere spørsmålene? Er noen av ordene tvetydige? Er det klart hva det spørres om? Slik fikk vi dempet den umiddelbare impulsen til å kaste frem et svar uten først å ha tenkt igjennom hva det egentlig skal svares på. Å ta seg tid til slik refleksjon er meget viktig i en filosofisk samtale.

I samtalen var det om å gjøre å få deltagerne til å erfare at det å gå inn i en filosofisk undersøkelse forutsetter et oppbrudd fra vante oppfatninger og tradisjonelle konversasjons- og tenkeformer. Vi oppfordret derfor deltagerne til å «se seg selv utenfra», noe som er vanskelig siden vi sjelden er klar over alt som styrer vår tenkning, direkte eller indirekte. Da vet vi heller ikke helt hva vi skal løsrive oss fra. I det siste spørsmålet kunne det være en oppfatning om at Jesus alltid gjør det som er rett. Dette er jo grunnleggende for kristendommen og derfor noe som ofte vil være et uuttalt og ubevisst premiss for de påstander som fremsettes.

Men filosofiens oppgave er å bevisstgjøre. Her kunne filosofen spurt: Hva innebærer det at Jesus ber en mann om å bryte sabbaten? Betyr det at det er visse ting som er viktigere enn å holde sabbaten? Eller betyr det at sabbat-regelen er feil? Slike spørsmål kan lede fellesskapet mot innsyn og innsikt i antagelser som tidligere lå skjult – nettopp fordi vi tok dem for gitt. Noen ganger er det grunn til å beholde antagelsene, andre ganger er det grunn til å

vrake dem. Men før vi kommer så langt, må vi bli klar over at de er der og hva de går ut på. Og dette er altså hovedformålet med den filosofiske samtalen.

Formålet var det samme med øvelsene og gruppearbeidet. For å trene deltagerne i å tenke klarere og mer løst introduserte vi øvelser av det mer «tekniske» slaget, dvs. oppgaver hvor målet ikke er å ha en forunderlig «grublestund» sammen, men hvor vi trener på helt konkrete tenkeferdigheter. Vi gjennomførte to øvelser i grupper på 4-5 deltagere. Den første gikk ut på å trene evnen til å stille gode spørsmål og oppfølgingsspørsmål:

1. Startspørsmål

Hver gruppedeltager lager et spørsmål som kan egne seg som utgangspunkt for filosofisk samtale.

2. Valg av spørsmål

Velg ett av spørsmålene. Undersøk om noe ved spørsmålet er uklart og/eller bør forklares nærmere. I tilfelle: Klargjør spørsmålet.

3. Besvar startspørsmålet

Hver gruppedeltager lager deretter et svar på spørsmålet. Velg ett av svarene. Hva gjorde dette svaret bedre enn de andre?

4. Lag oppfølgingsspørsmål

Lag tre forskjellige oppfølgingsspørsmål til svaret, og prøv dem ut i gruppen. Minst ett av spørsmålene bør være oppklarende (ber om en klargjøring av påstanden), og minst ett problematiserende (spør etter noe som går utover selve svaret). Hvordan fungerte disse spørsmålene?

5. Svar på oppfølgingsspørsmål

Hvis tid: Lag et mulig svar på hvert spørsmål.

Filosofisk samtale i kirken: undring og bevisstgjøring og utforskning av egne og andres meninger.

Til vanlig er vi lite oppmerksomme på hva slags spørsmål vi stiller, så denne øvelsen viste seg å være litt utfordrende. Oppgaven var lettere å forstå enn å utføre! Men egentlig er dette enkelt. Et oppklarende spørsmål søker påstandens innhold. Hva handler den om? Oppklaringen ligger i å be om reformulering, klargjøring av premisser, logisk analyse o.l. Slike spørsmål representerer en *intern kritikk* av den opprinnelige påstanden: De undersøker påstanden «som den er», dvs. uten å trekke inn momenter som ikke er en del av påstanden. Problematiserende spørsmål, på den annen side, avslører svakheter ved den opprinnelige påstanden ved hjelp av *ekstern kritikk*, altså ved å innføre nye momenter, for eksempel moteksempler.

Sett at vi har påstanden «mennesker er dyr». Et oppklarende spørsmål til denne kunne være: «Betyr dette også at dyr er mennesker?» Spørsmålet er oppklarende fordi det søker det logiske forholdet mellom de to begrepene. Ingen nye begreper introduseres. Et problematiserende spørsmål kunne være: «Har mennesket egenskaper som andre dyr ikke har?» Her bringes nye begreper inn («egenskaper») som ikke tilhører den opprinnelige påstanden.

I den andre øvelsen skulle vi trene evnen til å lage og vurdere argumenter for påstander. Også her fikk vi god bruk for filosofisk løsrivelse for her var oppgaven å argumentere for noe man selv var uenig i eller fant urimelig. Slike argumenter er det som regel lett å komme med innvendinger mot siden man allerede nærer en skepsis til standpunktet. Oppgaven er derfor å finne så sterke argumenter som mulig for påstandene, grunner som det ikke er fullt så lett å komme med gode innvendinger mot:

Velg tre av de følgende påstandene, og finn en begrunnelse/argument for hver av dem (gjør gjerne med et eksempel):

- 1. Vi bør alltid gjøre som barn sier.*
- 2. Jeg bestemmer selv hvilke regler jeg skal leve etter.*
- 3. Mennesket er et dyr.*
- 4. Det er bra om foreldre slår barna sine.*
- 5. Europeere er mer verdifulle enn andre mennesker.*
- 6. Det viktigste i livet er å tjene mye penger.*
- 7. Det er riktig å være slem mot andre når andre er slemme mot meg.*

Vurder argumentene dere har kommet opp med: Har dere gitt virkelig gode grunner for påstandene? Eller er de nokså lette å argumentere imot? I tilfelle: Forsøk å finne bedre grunner.

Tilbakemeldingen fra deltagerne var først at øvelsene virket rare og oppkonstruerte, særlig den siste hvor de ble bedt om å argumentere for synspunkter som de var uenige i. Likevel så de fleste poenget med øvelsen, og så snart de klarte å trekke et skille mellom påstandsinholdet og sine egne, personlige oppfatninger så de at øvelsen var både tankevekkende og nyttig. De oppdaget at de var istand til å vurdere et argument ut fra dets egne premisser uten først å måtte tvinge det gjennom et eller annet «sosialt filter», for eksempel «alment aksepterte synspunkter i kirken», eller «kulturell fellesforståelse», eller «det som er moralsk godt» – uten å tvinge argumentet til samsvar med det Heidegger kalte «das Man» (de rådende oppfatninger, det politisk korrekte) før man tar det opp til analyse og vurdering.

Dette var en ny erfaring for alle deltagerne. Det var ikke formelle og analytiske øvelser man ventet seg av filosofiske veiledere. Hvor var det blitt av undringen, de metafysiske dybdene og de religiøse følelsene? Hvor var det blitt av de «store» spørsmålene om meningen med livet, livet etter døden, rettferdighet og godhet osv.? De så kanskje på filosofen som en slags eventyrforteller eller som en magiker med ord. Av en filosof forventer man kloke ord og dypsindige betraktninger, ikke besværlige spørsmål og provoserende påstander! Men, som Sokrates viste en gang for alle, er det ikke filosofen man bør gå til dersom man er interessert i å fylle opp den åndelige bensintanken uten å gjøre en hederlig innsats selv. Filosofens oppgave er å vekke til live den andres tenkende fornuft – en fornuft som hverken er spesielt magisk, drømmeaktig eller eventyrlig, men tvertimot nøktern og dagklar.

Og som sagt, etter litt innledende motstand tok deltagerne poenget med øvelsene og bidro med glede og energi.

Referanser:

¹ Andre Mosebok 17,1-6.

² Joh 5,1-15.